

VERRASSEN PASSEND

SPECIAL
SAMENWERKING
ONDERWIJS – JEUGD

PASSEND ONDERWIJS
IN DE PRAKTIJK

VERRASSEND PASSEND

SPECIAL
SAMENWERKING
ONDERWIJS – JEUGD

PASSEND ONDERWIJS IN DE PRAKTIJK

Deze publicatie is tot stand gekomen in nauwe samenwerking
tussen het Nji en het Steunpunt Passend Onderwijs.

INHOUD

Prelude	7
1. Ontschotten op z'n Schots	13
2. In elke school een jeugdhulpverlener	19
3. Laagdrempelige jeugdhulp in de school	23
4. De gezinsklas: kleine stappen, grote verandering	27
5. De thuiszitter aan het stuur	31
6. Aanpak schoolweigering vereist multidisciplinaire samenwerking	35
7. “Je moet je eigen referentiekader en je cultuur durven loslaten”	39
8. Een integraal onderwijs- en zorgaanbod in een gesloten setting	43
Nabeschouwing	47
Colofon	54

MIKE JOLINK

JASPER SWUSTE

CHAJA DEEN

VENHAR SARIASLAN

JESSICA TISSINK

PRELUDE

Acht inspirerende voorbeelden van praktijken waarin onderwijs en jeugdhulp samen optrekken; dat vindt u in deze special van Verrassend Passend. Steeds vaker werken scholen en jeugdhulpverleningsinstellingen met elkaar samen, zowel in het basisonderwijs, speciaal onderwijs als in het voortgezet onderwijs. De praktijkverhalen in deze publicatie maken niet alleen duidelijk dat samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp heel erg kan helpen bij problemen van kinderen of gezinnen, maar ook dat daarmee problemen worden voorkomen doordat er vroegtijdig hulp wordt ingezet. Deze preventieve functie van de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp zien we in alle praktijkvoorbeelden terug.

Het is nuttig om deze effectieve praktijken te delen, vinden de uitgevers van deze publicatie: de VO-raad, de PO-Raad, het Nederlands Jeugdinstituut (Nji) en het Landelijk Expertisecentrum Speciaal Onderwijs (LECSO). Aan vijf bij dit boek betrokken experts van deze organisaties legden we de volgende vragen voor:

- Wat is de belangrijkste reden om samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp te bevorderen?
- Wat is vanuit uw perspectief de belangrijkste hobbel en wat moet er in de eerste plaats gebeuren om die te tackelen?
- Zijn er grenzen aan passend (inclusief) onderwijs? Zo ja, welke?

Hieronder geven de volgende personen antwoord op deze vragen:

- Mike Jolink, projectleider van het Steunpunt Passend Onderwijs van de PO-Raad en VO-raad.
- Chaja Deen, programmaleider verbinding onderwijs-jeugdhulp/jeugdbeleid bij het Nederlands Jeugdinstituut (Nji).
- Jasper Swuste, beleidsadviseur bij het Landelijk Expertisecentrum Speciaal Onderwijs (LECSO).
- Jessica Tissink, senior beleidsadviseur bij de VO-raad.
- Venhar Sariaslan, beleidsadviseur bij de PO-Raad.

WAT IS DE BELANGRIJKSTE REDEN OM SAMENWERKING TUSSEN ONDERWIJS EN JEUGDHULP TE BEVORDEREN?

“Uiteindelijk het kind of de jongere. De samenwerking is nodig om de ontwikkeling van het kind te ondersteunen. Er is een combinatie van onderwijs en jeugdhulp nodig om dit te faciliteren. Het gaat er niet alleen om inspanningen te doen en af te stemmen, maar ook om elkaars expertise te benutten en te verrijken.”

Mike Jolink (Steunpunt)

“Als we willen dat kinderen gezond, veilig en kansrijk opgroeien, is het van belang om dat vanuit

alle leefdomeinen van kinderen in samenhang te bevorderen. Zodat ondersteuners van het gezin oog hebben voor het belang van schoolsucces als beschermende factor, en professionals in de school oog hebben voor vraagstukken die in het gezin spelen en die de ontwikkeling van het kind, ook op school, beïnvloeden.”

Chaja Deen (Nji)

“In de samenhang van opvoeding, onderwijs, opvang, hulp en begeleiding liggen de kansen voor kinderen en jongeren met extra ondersteuningsbehoeften om zich optimaal te ontwikkelen. Ouders, professionals en organisaties moeten daarom nauw samenwerken en gebruikmaken van elkaars expertise. Als we dit nog meer gaan doen, stimuleren we kansen en creëren we (meer) toekomstmogelijkheden voor kinderen en jongeren die tussen wal en schip (dreigen te) vallen.”

Jasper Swuste (LESCO)

“Passend onderwijs kan alleen slagen als er samenwerking is tussen onderwijs en jeugdhulp. Daarmee kunnen we immers problemen voorkomen; als er thuis iets aan de hand is of als een leerling niet lekker in zijn vel zit, is het belangrijk om daar snel op in te spelen. Voor een deel is dat de taak van de school, maar de expertise van de jeugdhulpverlening/jeugdzorg speelt hierbij een cruciale rol. Een schoolmaatschappelijk werker, gezinsgeneralist of verbindingsmedewerker in een school kan in een vroegtijdig stadium contact opnemen

met ‘thuis’ en kan zo stagnatie voorkomen en/of samen met de school zorgen voor goede begeleiding van de leerling én de thuissituatie.”

Jessica Tissink (VO-raad)

“Kinderen krijgen meer kansen als ze vanuit twee domeinen worden benaderd: het schooldomein en het gezinsdomein. Jeugdhulp richt zich vaak op het kind en het gezin. Als de leerkracht en de jeugdhulpprofessional ondersteunend aan elkaar werken, kan voor een grotere groep kinderen op school winst worden geboekt.”

Venhar Sariaslan (PO-Raad)

WAT IS VANUIT UW PERSPECTIEF DE BELANGRIJKSTE HOBBEL EN WAT MOET ER IN DE EERSTE PLAATS GEBEUREN OM DIE TE TACKELLEN?

“Ik hoor vaak dat er onduidelijkheid bestaat over het combineren van budgetten afkomstig uit onderwijs en jeugdhulp. Het zou mooi zijn als er meer duidelijkheid komt over wat wel en niet mag, zodat het niet gaat over het geld maar over de ondersteuning. Ook zien we in voorbeeldregio's vaak een grondhouding van ‘eerst regelen en dan kijken wie wat betaalt’, maar soms worden initiatieven met lef op de vingers getikt. Wat zijn precies de beperkingen in wet- en regelgeving? Waar kan nog ruimte worden gecreëerd?”

Mike Jolink (Steunpunt)

“Ik wil benadrukken dat er veel kansen zijn en dat er in de praktijk al hele mooie dingen gebeuren. Dat laat ook deze publicatie zien. Een belangrijke hobbel is wel dat, in tegenstelling tot veel van de ons omringende landen, onderwijs en jeugdhulp vanuit verschillende bestuurlijke kaders worden aangestuurd. Gemeenten sturen de invulling van jeugdhulp met een grote transitie en transformatieopgave en schoolbesturen gaan over de invulling van passend onderwijs. Dat beide beweging dezelfde doelen nastreven betekent helaas nog niet overal dat men elkaar als onderdeel van de oplossing voor de eigen vraagstukken ziet. De vanzelfsprekendheid van de samenwerking in en om school zullen alle partijen moeten uitdragen en de beschikbare kennis over effectief samenwerken moet op veel manieren worden gedeeld.”

Chaja Deen (Nji)

“De communicatie kan beter: onderwijs en jeugdhulp kunnen elkaars taal nog beter leren spreken, de lijnen kunnen korter en professionals kunnen zich nog onderzoekender opstellen als ze de werkwijze of opvatting van de ander niet begrijpen.”

Jasper Swuste (LESCO)

“De werelden van onderwijs en jeugdhulpverlening verschillen, zo hebben we de afgelopen jaren gemerkt. Door bijvoorbeeld de verschillende financieringsstromen, verschillende ministeries en andere wettelijke kaders, is het best ingewikkeld

om samen te werken, zowel landelijk als in de regio. Maar we hebben een mooie gezamenlijke visie beschreven, die nu wordt vertaald in gezamenlijke activiteiten. We zien daarvan in de regio’s inspirerende voorbeelden. Het eerste wat we moeten doen – en al doen – is die voorbeelden delen, belemmeringen voor samenwerken wegwerken en ruimte scheppen voor pilots.”

Jessica Tissink (VO-raad)

“De systemen onderwijs en zorg sluiten onvoldoende op elkaar aan. Er dient op de verschillende niveaus aansluiting te worden gezocht: op bestuurlijk niveau, op instellingenniveau en tussen de professionals onderling. Dat is nodig om ervoor te zorgen dat de leerkracht en de jeugdhulpprofessional voor elkaar van waarde kunnen zijn. Het begint bij een gezamenlijke visie, de wil om samen te werken en, bij heldere afspraken, over de nodige randvoorwaarden.”

Venhar Sariaslan (PO-Raad)

ZIJN ER GRENZEN AAN PASSEND (INCLUSIEF) ONDERWIJS? ZO JA, WELKE?

“Ik denk dat we over het algemeen de grenzen nog niet hebben bereikt. Maar we moeten oog hebben voor de randvoorwaarden die samenwerking bevorderen, professionals in onderwijs en jeugdhulpverlening ruimte

bieden voor ontwikkeling en hen de juiste ondersteuning bieden. Als zij niet worden gefaciliteerd, dan zijn de grenzen snel bereikt.”

Mike Jolink (Steunpunt)

“Passend onderwijs is geen inclusief onderwijs, zo is het niet ingericht. Naarmate er meer zorg in en om school wordt gerealiseerd en er slimme onderwijs-zorgarrangementen worden ingericht, kunnen meer kinderen onderwijs genieten, ook op andere locaties dan in de klas. Er zullen altijd kinderen zijn die een speciale setting nodig hebben. Als de kennis uit speciaal onderwijs en jeugdhulp beter wordt verbonden aan regulier onderwijs, dan zal het reguliere onderwijs meer aankunnen.”

Chaja Deen (Nji)

“Binnen passend onderwijs kan er nog veel meer worden gerealiseerd. Er blijven groepen kinderen en jongeren die zich het beste ontwikkelen in een aangepaste onderwijssetting. Dit moeten we blijven faciliteren. De huisvesting van deze setting kan, veel vaker dan nu het geval is, worden gekoppeld aan of ondergebracht in een reguliere onderwijsvoorziening, zodat deze leerlingen in een zo gewoon mogelijke setting, thuis nabij, met onderwijs en ondersteuning op maat opgroeien en zich ontwikkelen. Voorwaarde is dat er voldoende medewerkers zijn – leerkrachten en zorgassistentie – om het werk uit te voeren.”

Jasper Swuste (LESCO)

“In principe zijn er geen grenzen; in elke regio moet er voor alle leerlingen een passende plek zijn. Altijd geldt: ‘regulier waar het kan, speciaal als het moet’, maar de grens van ‘wat er kan’ is al opgeschoven en ik hoop dat die nog verder opschuift. Ik vind het belangrijk dat alle kinderen leren omgaan met leeftijdgenoten, ook als die zich bijvoorbeeld anders gedragen of in een rolstoel zitten. Als regulier en speciaal onderwijs onder één dak of op één terrein zitten, is het mogelijk om van elkaars faciliteiten en expertise gebruik te maken en echt maatwerk te bieden door regulier en speciaal onderwijs te combineren. Ik zie daarvan hele mooie voorbeelden.”

Jessica Tissink (VO-raad)

“Ik zou willen zeggen: er zijn geen grenzen. Maar met het huidige stelsel is dat helaas niet waar. Passend onderwijs leidt niet automatisch tot inclusief onderwijs. Het is de vraag of de visie op inclusief onderwijs door het hele scholenveld omarmd wordt. Dit heeft te maken met de beschikbare expertise, de beschikbare budgetten en met de tijd en ruimte van leerkrachten om samen op te trekken met de nodige jeugdhulpprofessionals. Het is mooi om te zien dat de groep die lef toont groter wordt!”

Venhar Sariaslan (PO-Raad)

MAARTEN VERBERNE

KRISTA VAN DER HEIJDEN

NANDA BISCHOFF

1.

ONTSCHOTTEN OP Z'N SCHOTS

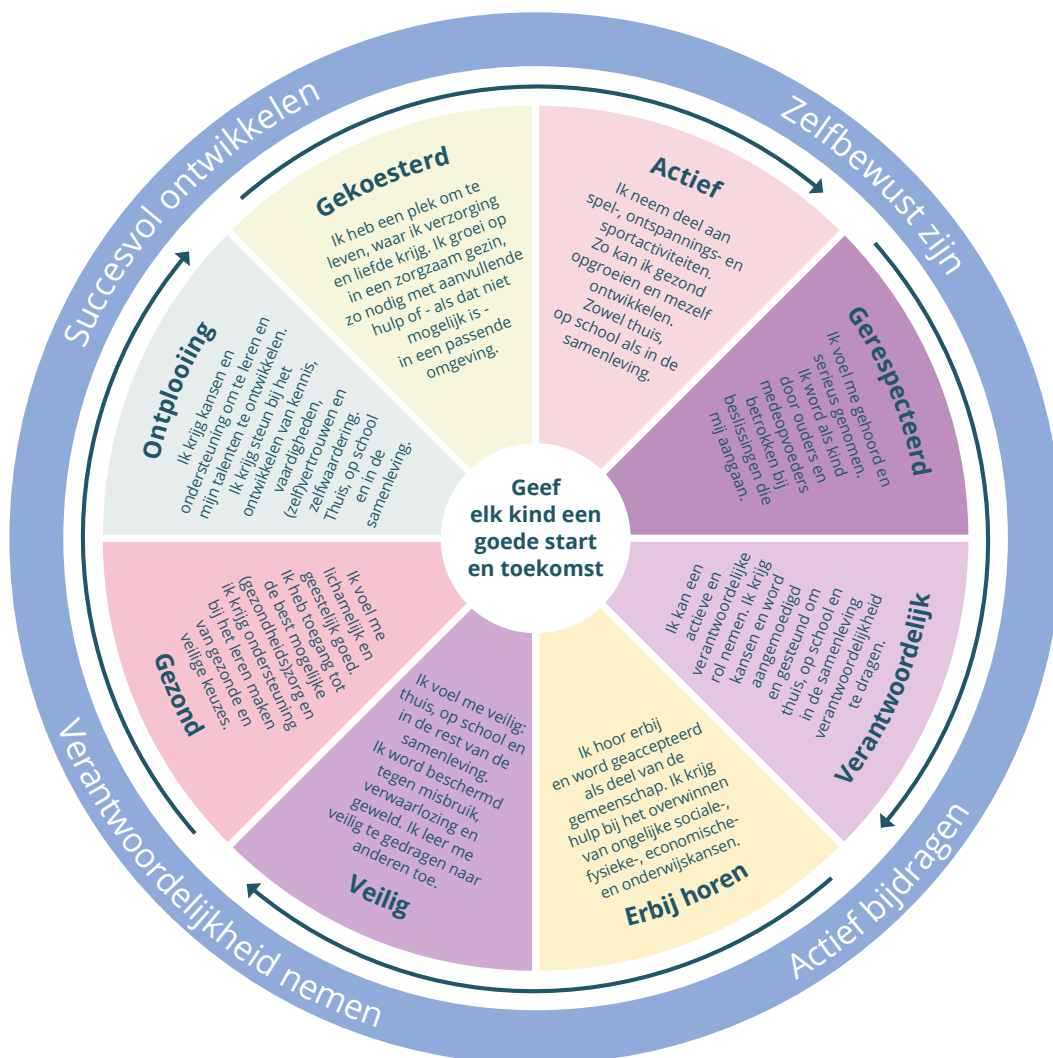
In het Hart van Brabant moet de stem van het kind voortaan de doorslag geven. Daarvoor moeten professionals in het onderwijs, de hulpverlening en de zorg beter dan ooit leren luisteren. Dat het kan, wordt bewezen in Schotland, waar de regering de rechten van kind respecteert aan de hand van een recept dat luistert naar de naam Girfec. In Tilburg heeft men dit recept omarmd, zo blijkt uit een gesprek met Krista van der Heijden, strateeg bij de gemeente Tilburg, Nanda Bischoff, gedragswetenschapper bij jeugdhulporganisatie Sterk Huis en Maarten Verberne, basisschooldirecteur van XpectPrimair, een stichting met twintig basisscholen.

Girfec staat voor *'Getting it right for every child'*. Sinds 2006 is dat de officiële beleidslijn van de Schotse regering om ervoor te zorgen dat kinderen en jongeren 'op het juiste moment de juiste hulp krijgen van de juiste mensen'. Daartoe werkt iedereen die ook maar iets met die doelgroep te maken heeft intensief samen, vanuit dezelfde visie, om zo uiteindelijk een waarachtig inclusieve samenleving te realiseren. Rondom én met het kind bepalen ouders en professionals samen wat dat kind nou echt nodig heeft; indachtig het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, een manifest waaraan Girfec nadrukkelijk recht wil doen. Het gedachtegoed van Girfec vindt weerklank in andere landen, waaronder Nederland. En Tilburg is in ons land een van de proeftuinen.

GEZAMENLIJKE VISIE

Drie partijen in de regio Hart van Brabant hebben elkaar gevonden om die proeftuin te laten bloeien: de gemeente Tilburg, (jeugdhulp)organisatie Sterk Huis en XpectPrimair, een stichting die twintig katholieke basisscholen in de stad bestuurt. Die organisaties kennen elkaar al jaren, maar de band werd hechter na twee werkbezoeken aan Schotland, eind november 2017 en eind januari van dit jaar. Daar zagen vertegenwoordigers van de drie organisaties met eigen ogen hoe de Schotten erin zijn geslaagd om niet langs elkaar heen te werken – in Nederland helaas een niet onbekend verschijnsel in de zorg rond het kind – maar letterlijk alles en iedereen die maar iets met kinderen te maken heeft, samen te laten werken.

Van der Heijden die als strateeg van de gemeente Tilburg deelnam aan de laatste reis naar Schotland, zegt dan ook: "Het zou een heel mooi streven zijn om voor een gezamenlijke visie te zorgen, niet alleen gedeeld door ons drieën, maar ook door peuterspeelzalen, sportclubs, het voortgezet onderwijs, politie, huisartsen, enzovoort." Bischoff valt haar bij: "Girfec is maar een model. Het gaat om de onderliggende waarden, de diepere lagen. Die moeten voor iedereen dezelfde zijn." "Met als diepste laag: liefde voor het kind", voegt Verberne toe. "Dat klinkt misschien soft, maar zo is het wel."

De kansencirkel is gebaseerd op het Schotse GIRFEC-model (Getting it right for every child). De Nederlandse vertaling is tot stand gekomen in samenwerking met de Associatie voor Jeugd en het Nederlands Jeugdinstituut. Toepassing van de kansencirkel in Nederland is in ontwikkeling. Kijk voor meer informatie op www.nji.nl/girfec.

KANSENCIRKEL

De hoogste tijd om dat model onder de loep te nemen. De waarden waar de drie aan refereren, staan opgetekend in acht ‘taartpunten’ in de Nederlandse vertaling ‘Kansencirkel’ genaamd: Actief – Gerespecteerd – Verantwoordelijk – Erbij Horen – Veilig – Gezond – Ontplooiing – Gekoesterd. In de cirkel zijn die waarden nader uitgewerkt in denkbeeldige bewoordingen van kinderen, bijvoorbeeld ‘Ik hoor erbij en word geaccepteerd als deel van de gemeenschap’, ‘Ik voel me lichamelijk en geestelijk goed’, ‘Ik krijg kansen en ondersteuning om te leren en mijn talenten te ontwikkelen’.

Open deuren? Misschien wel, zegt Bischoff, maar: “Ze dwingen je om heel bewust je kernwaarden te formuleren. En om je telkens af te vragen: wat heeft dit kind op dit moment nodig om een stap te kunnen maken? Wat is die stap? En wie gaat het kind daarbij helpen?”

Daarbij is het nodig om te ontschotten, betoogt Van der Heijden. Ze geeft een voorbeeld: “Toen we werden rondgeleid in North Lanarkshire vertelde iemand over een kind dat een aantal dagen achtereen niet op school was verschenen. Niet de leerplichtambtenaar ging daar achteraan, maar een maatschappelijk werker ging poolshoogte nemen. En wat bleek? De alleenstaande moeder had geen geld meer voor benzine en kon haar kind daarom niet naar school brengen. Die moeder hebben ze toen ondersteuning geboden.”

KIND BOVEN SYSTEEM

In de wereld volgens Girfec heeft elk kind een *named person*, iemand bij wie het in eerste instantie terecht kan, op alle *key moments* in een kinderleven. “En altijd vanuit de behoefte van het kind”, zegt Bischoff. “Als een kind een ondersteuningsbehoefte heeft, wordt een *lead professional* ingeschakeld. Een ander wezenskenmerk van het Schotse model is dat de stem van het kind leidend is. Het kind heeft zelf een actieve rol bij het bepalen van een eventuele ondersteuningsbehoefte. Het kind gaat altijd boven het systeem. Dat vraagt hier wellicht om een cultuuromslag.”

“In Nederland beslissen we toch meestal over de hoofden van de kinderen heen”, weet ook Verberne maar al te goed. Mogelijk zullen ouders volgens hem dan ook moeten wennen aan Girfec, bijvoorbeeld waar het de rapportering betreft: “Bij Girfec zijn de rapporten zo geschreven, dat het kind het ook kan begrijpen. Het kind is bovendien aanwezig bij de bespreking van de rapportage.”

HEEL TILBURG

Girfec staat in ons land nog maar in de kinderschoenen. Net als in Schotland, waar het gedachtegoed ook pas na een paar jaar wortel wist te schieten, zal het nog heel wat voeten in aarde hebben om ‘Tilburgbreed’ tot een gezamenlijke visie te komen. Maar dat schrikt de

drie gesprekspartners niet af. Van der Heijden: “Het zou mooi zijn als we een dergelijke aanpak *learning by doing* kunnen opzetten, net als in Schotland. Een politieman daar vertelde me dat je het verkrijgen van een gezamenlijke visie moet vergelijken met het bijsturen van een tanker. Langzaam, maar zeker. We komen er wel.”

Daar zijn ook Bischoff en Verberne van overtuigd. In de loop van 2019 zullen tijdens meet-ups honderden vertegenwoordigers van alle betrokken partijen dezelfde taal leren spreken. En als het eenmaal in heel Tilburg werkt, dan zou heel Nederland kunnen volgen – waarom niet? Want Girfec is een recept dat naar méér smaakt.

TIPS

- Stap over je eigen schaduw heen.
- Laat de stem van het kind leidend zijn.
- Spreek met elkaar dezelfde taal.

MEER INFORMATIE

Krista van der Heijden

krista.van.der.heijden-brugman@tilburg.nl

Nanda Bischoff

nandabischoff@sterkhuis.nl

Maarten Verberne

maarten.verberne@xpectprimair.nl

www.nji.nl/girfec bundelt landelijk beschikbare informatie

FRANK BERKHOUT

JOOST VAN CAAAM

2.

IN ELKE SCHOOL EEN JEUGDHULPVERLENER

Dat de gemeente Amstelveen de portefeuilles onderwijs en jeugdzorg bij één wethouder heeft ondergebracht is in de visie van de gemeente een logisch gevolg van het feit dat in het lokale coalitieakkoord staat dat de relatie tussen deze beleidsterreinen moet worden versterkt. Hoe hieraan wordt gewerkt vertellen wethouder onderwijs en jeugdzorg Frank Berkhout en Joost van Caam, directeur-bestuurder van het samenwerkingsverband PO Amstelronde.

Sinds 1 januari 2018 zijn op alle 25 basisscholen in Amstelveen de schoolmaatschappelijk werkers vervangen door jeugdhulpverleners, die wekelijks een dagdeel op de school aanwezig zijn. Dat zien we op meer plaatsen, maar uniek in Amstelveen is dat deze hulpverleners in dienst zijn van gemeente. Berkhout: “Als verantwoordelijke voor jeugdzorg, willen we daar als gemeente ook direct sturing aan kunnen geven. Daarom hebben we de hulpverleners in dienst genomen en het loket van het gemeentehuis verplaatst naar de school. Inzet is dat we de kwaliteit van de jeugdhulp verbeteren en de hulptrajecten versnellen en verkorten.”

Berkhout spreekt van een ‘transitie’, omdat het gaat om een structurele verandering, een stelselwijziging die heel wat voeten in de aarde heeft. Daarom heeft de gemeente het Nji gevraagd om dit proces gedurende het eerste jaar te begeleiden. De ondersteuning bestond uit implementatiebijeenkomsten voor de scholen

en een actieonderzoek naar de succesfactoren, onder meer door vier scholen intensief te volgen.

ZELF BESCHIKKEN

De school is bij uitstek de werkplek van de jeugdhulpverlener, omdat het dé vindplaats is van (dreigende) problemen van kinderen, zo is de redenering. In nauwe samenwerking met de intern begeleider kan de hulpverlener vroegtijdig, laagdrempelig hulp bieden en zodoende een preventieve rol vervullen. “We zijn ervan overtuigd dat we zo in veel gevallen zware hulptrajecten kunnen voorkomen”, zegt Berkhout. “Natuurlijk blijven er altijd gezinnen die specialistische hulp nodig hebben, maar op deze manier kunnen veel problemen in de school worden opgelost.”

Naast hulp bieden aan kinderen en ouders, hebben de hulpverleners de taak om hen zo nodig te verwijzen naar specialistische hulp. Essentieel hierbij is dat de hulpverlener hiertoe zelf de bevoegdheid heeft. Berkhout: “Dat is heel belangrijk, omdat we niet meer willen dat ouders de hele keten door moeten voordat ze daadwerkelijk hulp krijgen. Voorheen waren die trajecten vaak buitensporig lang. Daarom hebben de jeugdhulpverleners de bevoegdheid om zelf te beschikken. Bijkomend voordeel is dat we als gemeente goed zicht krijgen op de besteding van de jeugdhulpmiddelen en op de jeugdproblematiek in Amstelveen.”

ANDERE GRONDHOUDING

Van Caam vertelt dat de jeugdhulpverleners nog een derde taak hebben: ze fungeren als sparringpartner voor de intern begeleider en de leerkrachten. “Leerkrachten ervaren soms handelingsverlegenheid, omdat ouders wel eens met vragen komen waar zij niet goed raad mee weten. Daarin kunnen onderwijsprofessionals veel leren van hulpverleners; die hebben een andere expertise en een andere grondhouding. Ze kunnen meekijken en adviseren of bijvoorbeeld een keer samen met de ouders praten. Dat is zeer waardevol, maar dat kan alleen ontstaan in een samenwerkingsrelatie. Ook daarom is het zo belangrijk dat de hulpverlener in de school aanwezig is.”

Berkhout hoopt dat de samenwerking, het leren van elkaar binnen de school, er uiteindelijk toe zal leiden dat onderwijs en hulp meer worden geïntegreerd. “De zorg wordt effectiever als het niet alleen na schooltijd, maar ook in de klas plaatsvindt, dus dat de leerkracht er een actieve rol in speelt. Dan is er echt sprake van passend onderwijs in de klas.”

Op welke manier de samenwerking invulling krijgt en hoe de hulp aan ouders en kinderen in de school wordt georganiseerd, bepalen de

professionals zelf. “De aanpak verschilt per school”, vertelt Van Caam. “De ene school werkt bijvoorbeeld met een spreekuur waar ouders kunnen binnenlopen en op de andere school lopen de ondersteuningsverzoeken altijd via de ib’er.”

ONDERSTEUNING

Die keuzes en ervaringen wisselden de scholen met elkaar uit tijdens de ondersteunende bijeenkomsten die het NJi het afgelopen jaar organiseerde. Naast themabijeenkomsten voor de vier scholen waar het actieonderzoek werd uitgevoerd, waren er plenaire bijeenkomsten voor alle scholen. Er kwamen verschillende thema’s aan de orde, bijvoorbeeld over privacy, een belangrijk punt als het gaat om samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp. Ook heeft het NJi een aantal instrumenten ontwikkeld, bijvoorbeeld een gesprekskaart¹, die de intern begeleider en de jeugdhulpverlener kunnen gebruiken om afspraken met elkaar te maken en goed samen te werken.

Het ondersteuningstraject van het NJi is beëindigd, maar de gesprekspartners zijn ervan overtuigd dat het raadzaam is om de scholen ook de komende jaren nog te ondersteunen. Ze staan immers nog maar aan het begin van deze transitie en het actieonderzoek van het

1. NJi (2019). Samen kom je verder! Hoe geven intern begeleiders en jeugdhulpverleners hun samenwerking op school vorm?

Nji heeft bovendien de nodige aandachtspunten opgeleverd. Ook staat de gemeente voor flinke uitdagingen. Berkhout: “Deze investering in preventie gaat samen met forse bezuinigingen in de jeugdzorg, dus dat knelt. Bovendien is het al een grote uitdaging om een stelselwijziging door te voeren zonder extra budget.”

TIJ NIET TE KEREN

Het samenwerkingsverband en de gemeente broeden samen op mogelijkheden om hiervoor oplossingen te vinden, vertelt Van Caam. “We onderzoeken of we dingen flexibeler kunnen organiseren, bijvoorbeeld door jeugdhulpverleners wijkgericht, dus op een groep scholen, te laten werken of door ze flexibeler in de zetten. De ene school heeft immers te maken met meer en zwaardere hulpvragen dan de andere school.”

Het beleid is dus zeker nog niet in beton gegoten, maar dat het tij niet meer te keren is, staat voor alle betrokkenen als een paal boven water. Hoewel het nog te vroeg is om harde uitspraken te doen over de resultaten van het beleid, scholen ervaren het als effectief. De hulptrajecten lijken korter te zijn dan voorheen en scholen vinden dat de hulpverleners hun zorgaanbod verrijken. “Zowel in het onderwijs als in de zorg groeit de overtuiging dat we het echt anders moeten organiseren en dat we elkaar daarbij nodig hebben”, zegt Berkhout. “Dat vraagt van beide

werelden inzet en verandering. En dat kost tijd, denkkracht en vereist experimenteerruimte.”

TIPS

- Investeer in een sterk commitment van de bestuurders. Dat is onmisbaar voor deze transitie.
- Zet de eerste jaren deskundige begeleiding in die de zorg- en onderwijsprofessionals ondersteunen.
- Faciliteer de professionals om ervaringen uit te wisselen en van elkaar te leren, bijvoorbeeld door bijeenkomsten te organiseren.

MEER INFORMATIE

Frank Berkhout

i.vinke@amstelveen.nl

Joost van Caam

j.vancaam@amstelronde.nl

ILSE OUDE NIJHUIS

JOYCE TETTERO

3.

LAAGDREMPELIGE JEUGDHULP IN DE SCHOOL

Jeugdhulpverlener Ilse Oude Nijhuis is 'schoolzorgondersteuner'. Dat houdt in dat zij als medewerker van jeugdhulpinstelling Jarabee elke week een dagdeel aanwezig is op basisschool De Hunenborg in Hengelo om kinderen, ouders en leerkrachten te ondersteunen. Ze werkt nauw samen met de intern begeleider van de school Joyce Tettero. "Dat de hulp in de school wordt geboden is ontzettend krachtig."

Met een kind werken aan agressieregulatie, een leerling observeren in de klas, een opvoedkundig probleem bespreken met een ouder, met een leerkracht sparren over hoe om te gaan met een leerling met een gedragsprobleem; het is heel divers waar Oude Nijhuis zich als schoolzorgondersteuner mee bezig houdt. "De ondersteuningsvragen zijn heel breed, maar in grote lijn richt ik mij op de sociaal-emotionele problematiek. Joyce heeft als ib'er de helicopterview en bewaakt de doorgaande lijn binnen de zorg. We werken nauw samen en we hebben zeer regelmatig afstemmingsoverleg."

VINDPLAATS

Oude Nijhuis is één van de drie schoolzorgondersteuners die in het kader van een pilot van de gemeente Hengelo en de schoolbesturen op een school aan het werk is. Door jeugdhulp in de school te brengen, zo is de gedachte achter de pilot, kunnen problemen vroegtijdig worden

aangepakt en wordt het aantal verwijzingen naar zwaardere, duurdere hulp teruggedrongen. Preventie is dan ook een belangrijke doelstelling van de pilot.

Mede daarom is het van belang dat Oude Nijhuis deelneemt aan de zogenoemde 'jeugdtafel' van het voorveld – de niet-geïndiceerde zorg – in Hengelo. Ook dat is een onderdeel van de taak van de schoolzorgondersteuner, vertelt Oude Nijhuis. "We komen met het voorveld bijeen, wisselen zaken uit, bespreken casussen en nemen kennis van elkaars deskundigheid. Het is belangrijk dat ik het voorveld goed ken, omdat ik kinderen en ouders dan adequaat kan doorverwijzen naar andere vormen van niet-geïndiceerde zorg. De lijnen zijn kort."

Maar ook als een kind of een gezin zwaardere hulp nodig heeft, zijn de procedures korter nu de school een schoolzorgondersteuner in huis heeft. In Hengelo heeft elke wijk een zorgregisseur die in dienst is van de gemeente. Oude Nijhuis: "Als ik een kind aanmeld bij de regisseur, is het meestal snel geregeld, omdat ik me al heb verdiept in de casus. De regisseur hoeft dan dus niet meer op huisbezoek om onderzoek te doen voor de beschikking. We maken ook wel eens de afspraak dat ik de regie voer, omdat ik het gezin al ken. Gezinnen of kinderen krijgen op deze manier niet alleen sneller hulp, je voorkomt ook dat mensen hun verhaal steeds weer moeten vertellen."

ZICHTBAAR

Maar de meeste kinderen en ouders helpt Oude Nijhuis zelf, in de school. Ouders, leerkrachten en kinderen kunnen zich rechtstreeks bij haar melden of worden aangemeld via Tettero, via een leerkracht of via het Schoolondersteuningsteam (SOT) waar Oude Nijhuis ook deel van uitmaakt. Er is dus geen aanmeldingsprocedure. “Daarvoor is gekozen om de drempel zo laag mogelijk te houden”, zegt Tettero. “Laagdrempeligheid is een essentieel kenmerk van de schoolzorg-ondersteuner. Daarom is ook haar zichtbaarheid heel belangrijk; ouders en leerkrachten moeten haar gemakkelijk weten te vinden. Als Ilse op school is staat zij ‘s ochtends bij binnenkomst van de kinderen, samen met de directeur en met mij, bij de ingang of in de hal om de kinderen en de ouders te verwelkomen. Daardoor kennen veel kinderen en ouders het gezicht van Ilse en benaderen ze haar gemakkelijker. We merken ook dat het zich doorvertelt; ouders die goed zijn geholpen delen hun ervaring met andere ouders. En dat geldt ook voor leerkrachten.”

Dat is natuurlijk mooi, maar het brengt ook een knelpunt met zich mee: de agenda van Oude Nijhuis is snel vol, waardoor ouders en kinderen vaak moeten wachten voordat ze bij haar terecht kunnen. “Dat is natuurlijk niet wat we willen”, zegt Tettero, “maar één ochtend in de week is niet veel op een school met 220 leerlingen, temeer daar onze school relatief veel kinderen heeft die afhankelijk zijn van of baat hebben bij zorg vanuit

de gemeente of het voorveld. Als Ilse hier twee dagen per week zou zijn, denk ik dat haar agenda ook binnen de korte keren gevuld zou zijn.”

COMPETENT

Wat een schoolzorgondersteuner allemaal moet kennen en kunnen wordt gaandeweg de pilot duidelijk. “Natuurlijk is er van tevoren een competentieprofiel opgesteld, maar we zullen straks in de evaluatie samen vaststellen welke competenties het meest essentieel zijn”, vertelt Oude Nijhuis. “Daar krijgen we steeds meer zicht op. Zo moet je bijvoorbeeld veel verschillende interventies in huis hebben, goed kunnen bepalen welke interventie je wanneer het beste kunt inzetten en moet je inzicht hebben in systeemproblematiek.”

Tettero vindt het ook belangrijk dat de schoolzorg-ondersteuner de visie van de school kent en onderschrijft. “Wij zijn een vreedzame school en het is belangrijk dat Ilse de uitgangspunten en principes van dat concept onderschrijft, omdat die richtinggevend zijn voor de manier waarop wij met elkaar omgaan. Als Ilse in haar omgang met kinderen, ouders en leerkrachten een totaal andere taal zou spreken, dan sla je de plank mis.”

En natuurlijk is het noodzakelijk dat er binnen de school een sterk draagvlak is voor de schoolzorgondersteuner. “Leerkrachten moeten de waarde ervan inzien, maar moeten ook anders

gaan denken”, zegt Tettero. “Ze moeten zich ervan bewust zijn dat we verschillende kwaliteiten in huis hebben waar ze een beroep op kunnen doen. Niet alleen op de schoolzorgondersteuner, maar bijvoorbeeld ook de orthopedagoog, de taal-, gedrags- of rekenspecialist. Het is van belang dat leerkrachten tijdig de juiste interne deskundigheid inschakelen.” Volgens Oude Nijhuis vereist dat ook zelfinzicht: “Je moet als leerkracht je eigen krachten kennen, weten wat je zelf kan en waar je een ander voor moeten inschakelen.”

HARDE BEWIJZEN

De pilot wordt aan het eind van het schooljaar geëvalueerd. Hoewel Oude Nijhuis en Tettero ervan overtuigd zijn dat de aanpak werkt, realiseren zij zich dat het lastig is om daarvoor ‘harde bewijzen’ te leveren. “Je weet niet wat er met een kind was gebeurd als Ilse niks had gedaan”, zegt Tettero. “En ook kunnen we pas over een paar jaar echt zien welk effect de hulp heeft gehad. Maar voor ons is het heel duidelijk: het is ontzettend krachtig dat er hulp in de school wordt geboden.”

TIPS

- Zorg voor laagdrempeligheid, zodat ouders, kinderen en leerkrachten de jeugdhulpverlener gemakkelijk kunnen benaderen.
- Zorg op alle niveaus voor verbinding tussen onderwijs en zorg. Geef de ib’er hierbij de regie en zorg dat de rollen en lijnen binnen de school duidelijk zijn.
- Zorg voor zichtbaarheid en transparantie.

MEER INFORMATIE

Joyce Tettero

j.tettero@dehunenborg.nl

Ilse Ode Nijhuis

ioudenijhuis@jarabee.nl

BREGINA STAAL

JOOST MADERN

4.

DE GEZINSKLAS: KLEINE STAPPEN, GROTE VERANDERING

In de gezinsklas leren kinderen, met steun van ouders en school, gedrag om beter te functioneren in de klas. We praten erover met de begeleider van de gezinsklas systeemtherapeut Joost Madern, en met Bregina Staal, directeur van basisschool De Regenboog in Hoogezand, waar inmiddels twee gezinsklassen hebben gedraaid. “Als schoolleider ben ik gericht op het belang van kinderen, ouders en leerkrachten. In dit concept komen die belangen op een mooie manier samen.”

Madern is mede-eigenaar van Madelies, het bedrijf dat het in Engeland en Denemarken al langer bekende concept van de gezinsklas drie jaar geleden in Groningen introduceerde. Met succes: inmiddels organiseert Madelies gezinsklassen op twintig scholen in de provincie Groningen, en dat aantal breidt zich gestaag uit².

SAMEN AAN DE SLAG

De gezinsklas is bedoeld voor kinderen met gedrag dat hun eigen leerproces, en soms ook het leren van andere kinderen, belemmeren. “Het kan gaan om kinderen met externaliserend gedrag, maar bijvoorbeeld ook om hele introverte kinderen”, vertelt Madern. “In de gezinsklas leren deze kinderen vaardigheden waar niet

alleen zichzelf, maar ook hun leerkracht en anderen in hun omgeving baat bij hebben.”

Het werkt als volgt: zes tot negen kinderen (uit verschillende groepen) komen een ochtend in de week op school bij elkaar. Ze hebben allemaal een volwassene bij zich. Meestal is dat een ouder, maar het kan ook een andere volwassene zijn uit het netwerk van het kind. Ook is er iemand van de school in de gezinsklas aanwezig, bijvoorbeeld een leerkracht van een van de kinderen, de intern begeleider of de directeur. “Het is essentieel dat zowel thuis als school in de gezinsklas zijn vertegenwoordigd”, zegt Madern. “Uitgangspunt is namelijk dat een kind een probleem nooit alleen heeft en dat hij de volwassenen in zijn omgeving nodig heeft om het op te lossen. Ze gaan dus samen aan de slag. Het is in die samenwerking belangrijk dat een ieder zijn eigen rol (weer) neemt, dus dat ouders en leerkrachten op hun eigen stoel blijven zitten en elkaar daarbij ook ondersteunen. Dat is in de gezinsklas vaak al een doel op zich.”

BIJVANGST

Het programma heeft een vaste structuur en bestaat uit twee soorten activiteiten: schoolwerk en oefeningen. Twee keer een half uur werken

2. Onder de naam ‘familieklas’ wordt de methodiek ook in andere delen van het land toegepast: www.familieklas.nl

de kinderen aan het schoolwerk dat ze van hun leerkracht hebben meegekregen, het ene half uur met begeleiding van de aanwezige leerkracht en het andere half uur samen met hun ouders. Zo ervaren de ouders welk gedrag hun kind vertoont tijdens het werken in de klas. Madern: “Ik hoor vaak van ouders: nu begrijp ik pas waar de leerkracht het altijd over heeft!”

Als de kinderen met de leerkracht werken, gaan de ouders met Madern naar een andere ruimte. Ze wisselen ervaringen uit over de school en over hun kinderen en krijgen psycho-educatie van Madern. “Dat kan over van alles gaan, bijvoorbeeld over de hersenfunctie van kinderen, over stressreductie of over de waarde van complimenten geven. Dat contact tussen ouders onderling is van grote waarde; ze hebben steun aan elkaar, ze starten bijvoorbeeld een app-groep en er ontstaat een steunend netwerk. Dat is een mooie bijvangst van deze methodiek.”

KLEINE DOELEN

Naast het schoolwerk doen de deelnemers van de gezinsklas allerlei oefeningen die er op zijn gericht dat zij hun gedragsarsenaal uitbreiden. Voor ieder kind zijn er twee doelen vastgesteld die op de zogenoemde ‘doelenkaart’ staan, bijvoorbeeld ‘Ik luister naar de juf’ of ‘Als de juf praat, blijf ik op mijn stoel zitten’. De doelen zijn altijd concreet en klein. “Dat is heel krachtig”, vindt Staal, “omdat dat een preventieve werking

heeft. De school moet niet pas aan de bel trekken als het mis gaat. Het mooie van deze methodiek is dat je het kind een extra zetje geeft vóórdat het mis gaat. Natuurlijk zit er vaak iets onder het lastige gedrag van het kind, er kan iets aan de hand zijn in de thuissituatie. Maar ook de ouders komen verder door hun deelname aan de gezinsklas; vaak gaat het ook thuis beter met het kind. Het is veelzeggend dat ouders die aan de gezinsklas hebben meegedaan andere ouders adviseren om zich aan te melden.”

Gedurende de week houdt de leerkracht van het betreffende kind met stickers op de doelenkaart bij hoe het gaat in de klas. “Als er weinig stickers staan, zeggen we niet dat het kind beter z’n best moet doen, maar maken we het doel wat kleiner”, vertelt Madern. “De methodiek is positief en oplossingsgericht. We gaan op zoek naar de krachtbronnen van kinderen, ouders en leerkrachten en kijken vervolgens hoe ze die zo kunnen inzetten dat het tot succes leidt. Uitgangspunt is dat je iets succesvol kunt veranderen.”

LAAGDREMPELIG

En dat werkt, zo is de ervaring van Staal. De meeste kinderen veranderen daadwerkelijk hun gedrag in de klas. Volgens Staal is dat succes te danken aan de methodiek, maar ook aan de laagdrempeligheid en de kleinschaligheid van de aanpak. “Het gebeurt gewoon in de school

en de lijntjes zijn heel kort. Joost loopt na de gezinsklas bijvoorbeeld even bij een leerkracht langs om te vertellen hoe het is gegaan of om aandachtspunten te bespreken. Dat is precies wat we vaak missen in de samenwerking met jeugdzorg. Het gaat buiten ons om en er is nauwelijks of geen contact. Bovendien moeten er allerlei bureaucratische, trage processen worden doorlopen voordat er iets gebeurt, terwijl we met de gezinsklas bij wijze van spreken volgende week kunnen beginnen. Het is eenvoudig te organiseren, ook omdat Joost veel uit handen neemt. Zo zorgt Madelies bijvoorbeeld voor een invaller voor de leerkracht die bij de gezinsklas aanwezig is.”

Op dit moment hebben verschillende gemeenten in de provincie Groningen de gezinsklas ingekocht, maar Madern is ook in gesprek met het samenwerkingsverband Passend Onderwijs. “Het maakt ons niet uit of de gezinsklas ‘passend onderwijs’ of ‘jeugdzorg’ is”, stelt hij. “Het gaat erom dat kinderen en ouders gebruik kunnen maken van deze methodiek omdat het werkt.” Staal kijkt wat bedenkelijk: “Als er maar geen bureaucratie wordt opgetuigd met vragenlijsten en indicatietrajecten, want die laagdrempeligheid is een hele belangrijke kracht van de gezinsklas. Die moet hoe dan ook behouden blijven.”

TIPS

- Verdiep je van tevoren in de methodiek, bijvoorbeeld door een gesprek met Madelies of door te gaan kijken bij een gezinsklas op een andere school.
- Ga het gewoon doen; het kost je als school weinig tijd en inspanning en het levert veel op.
- Een probleem heb je nooit alleen, dus pak het samen aan.

MEER INFORMATIE

Joost Madern

joost@madelies.nl

Bregina Staal

breginastaal@vcomog.nl

www.madelies.nl/de-gezinsklas

BIANCA CHRISTOFOLI

JACQUELINE BLOKKER

5.

DE THUISZITTER aan HET STUUR

Om een thuiszitter weer op de rit te krijgen, moet die op weg geholpen worden van huis naar een stip op de horizon. Die reis volgt niet een rechte lijn, maar is een bochtige tocht, waarbij soms ten halve gekeerd wordt om niet ten hele te dwalen. Dat komt doordat de thuiszitter zelf achter het stuur zit. Dat is althans de visie van Heliomare, een Kind-Jeugdcentrum in Heemskerk. Twee specialisten passend onderwijs vertellen erover: Jacqueline Blokker, tevens gedragsspecialist, en Bianca Cristofoli, toegepast psycholoog.

Blokker en Cristofoli werken bij 'Heliomare onderwijsadvies en arbeidsintegratie/afdeling passend onderwijs' en staan in het samenwerkingsverband Noord-Kennemerland te boek als het HIT-team: Heliomare Interventie Team. Het Kind-Jeugdcentrum Heliomare is gevestigd in een enorm nieuw gebouw in Heemskerk. Praktijkonderwijs, so, vso, vmbo-havo, revalidatie, fysiotherapie, orthopedagogie, psychologie, ergotherapie, logopedie, maatschappelijk werk: het zit allemaal onder één dak. Andere onderdelen van de instelling staan in de oorspronkelijke hoofdlocatie in Wijk aan Zee.

VAN DE RADAR

Er is grote aandacht voor thuiszitten in Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal, net als vrijwel overal elders in het land. In Alkmaar, wordt het HIT nu ingezet ter ondersteuning voor

ongeveer 20 leerlingen. Het gaat bijna altijd om geoorloofde thuiszitters, waarbij al van alles is ingezet, maar niets lijkt te helpen. Maar de aanpak van Blokker en Cristofoli is minder standaard. Zodra ze een telefoontje of een mailtje van een onderwijsconsulent krijgen met het verzoek om hulp, komen ze in actie. "Wij pakken het op, en we pakken het snel op", zegt Blokker met nadruk. "Het gaat altijd om kinderen die al minstens zes weken thuiszitten. Voor elk kind is de reden weer anders. Het kan gaan om een kind met een depressie dat al een traject van begeleiding en medicatie doorlopen heeft. Maar soms is dergelijke zorg er niet geweest, door allerlei misverstanden of blunders kan een kind helemaal van de radar verdwenen zijn."

Cristofoli vult aan dat het om zeer gevarieerde problemen kan gaan: lichamelijke problemen, geestelijke problemen en systemische problemen, waarbij de hele omgeving van het kind een rol speelt. "Meestal is het een combinatie van dat alles. Wij komen dan bij zo'n kind thuis. Soms is het kind al aangemeld bij wat we 'een initiatief' noemen, bijvoorbeeld Turnover, een rugby-initiatief waarbij kinderen vooral aan hun zelfvertrouwen werken. Van daaruit moeten ze dan weer verder richting onderwijs. Vaak is onduidelijk wat de ondersteuningsbehoeften van de leerling voor het onderwijs zijn. De expertise van het vliegende HIT-team is om deze behoeften in vaak complexe en ingewikkelde situaties in kaart te brengen."

GEEN BLAUWDRIK

Om te verduidelijken hoe het HIT-team te werk gaat, tekent Blokker op een kladje een huisje, een horizon met daarop een stip, en een autootje op de weg die van dat huis naar die stip toe gaat, langs allerlei meanderende omwegen. “Het kind zit in onze auto achter het stuur”, legt ze uit. “Door omstandigheden is het zijn autonomie kwijt geraakt, bijvoorbeeld omdat het door een depressie of angststoornis zijn kamer niet meer uit durft te komen. Zo is dat kind op de passagiersstoel of op de achterbank beland, of zelfs helemaal uitgestapt, maar het moet weer terug aan het stuur. Het kind is leidend, het moet van het kind komen, wij luisteren en volgen. Overigens blijft de school van het kind altijd verantwoordelijk, wij ondersteunen de school, leerling en ouders.”

Hun werk is elke keer weer een experiment, zegt Cristofoli: “De casussen zijn zo divers, er is geen blauwdruk. Bij de een gaat het over chronische vermoeidheid, bij de ander over het overlijden van een van de ouders waardoor hij of zij heel snel overbelast is, weer een ander heeft autisme, een angststoornis... noem maar op. Wij voeren vijf weken lang intensief gesprekken met het kind, zijn ouders, de school en alle andere betrokken instanties, we verzamelen gegevens en stellen dan een basisplan op: dit is wat we denken te gaan doen. Maar dat plan wordt voortdurend bijgesteld, afhankelijk van welke kant het kind ons

opstuurt: gaat het linksaf, gaat het rechtsaf? Komt er een grote hobbel op de route?”

Het enige dat standaard in elk basisplan staat, is het uiteindelijke doel van de interventie: het weer op gang brengen van het onderwijsleerproces en het kind toeleiden naar een passende onderwijsplek.

NIET ALLEEN

Dat het meer dan een jaar kan duren voordat het HIT-team wordt ingeschakeld, is de dames een doorn in het oog. In april 2018 is het HIT-team als pilot gestart in de regio Alkmaar. Hier maakt het HIT-team onderdeel uit van de Handelingsgerichte Aanpak Ziekteverzuim. Alle professionals werken hierin samen met jongere en ouder(s) om ervoor te zorgen dat de jongere zo snel mogelijk weer naar school gaat. De aanpak werkt. Het lukt het HIT-team vaak om leerlingen weer (gedeeltelijk) naar school te krijgen. Wij zeggen er altijd wel bij: we kunnen in een heftige casus stappen, maar we kunnen het niet alleen, we hebben hulp nodig van zorg of andere instanties. Vaak is het probleem groter dan het kind, het is ook het gezin, de omgeving, hoe er met het kind omgegaan is.”

IEDEREEN WIL

Met hele kleine stapjes en met vallen en opstaan wordt een thuiszitter naar zijn eigen onderwijsstip

op de horizon geleid. Uitgangspunt is dat elk kind daadwerkelijk zo'n stip heeft en daar graag naartoe wil. "Ieder mens wil altijd vooruit, meedoen, erbij horen", zegt Blokker stellig. "Ook al lijkt het soms niet zo, dan zit het diep: er zijn soms zoveel laagjes waar je doorheen moet om erbij te komen!" Cristofoli knikt instemmend: "Het zit verstopt, maar je hoort het aan de dingen die ze zeggen en die ze doen, ook al hebben ze tijdens een gesprek heel veel weerstand, dan blijken ze een tijdje later bijvoorbeeld toch opeens een biologieles gemaakt te hebben. Dus ze willen wel, dat zie je gewoon."

MEER INFORMATIE

Jacqueline Blokker

j.blokker@heliomare.nl

Bianca Cristofoli

b.cristofoli@heliomare.nl

TIPS

- Heb lef, durf te experimenteren.
- Start meteen, thuiszitten duurt altijd te lang.
- Zeg wat je doet en doe wat je zegt.

MARIJE BROUWER-BORGHUIS JOOST SINGER CHANTAL BONTHUIS

6.

AANPAK SCHOOLWEIGERING VEREIST MULTIDISCIPLINAIRE SAMENWERKING

Als er één groep is waarbij intensieve samenwerking tussen school en hulpverlening een must is, dan zijn het wel de schoolweigeraars. Dat blijkt uit een gesprek met medewerkers van de Link, een tussenvoorziening van het samenwerkingsverband in Almelo die zich specifiek op deze jongeren richt. Orthopedagoog Marije Brouwer-Borghuis, onderwijsbegeleider Chantal Bonthuis van de Link en gezinsbehandelaar Joost Singer van GGZ-instelling at.groep Zorg vertellen over de aanpak en over hun samenwerking.

Per jaar komen er zo'n 30 schoolweigeraars terecht bij de Link, een tijdelijk onderwijstraject van het samenwerkingsverband VO 23-01. Het zijn jongeren die vanwege angst- en stemmingsklachten niet meer of zeer beperkt naar school gaan en vaak al geruime tijd thuis zitten. Zij worden naar de Link verwezen door hun vo-school.

KLEINE STAPJES

De belangrijkste doelstelling van de Link is om de jongeren terug te leiden naar school. De methodiek is erop gericht dat jongeren in hele kleine stapjes hun (school)angst aangaan en overwinnen. Jongeren hebben baat bij de aangepaste onderwijsomgeving van de Link en de specialistische ondersteuning die daar wordt geboden. Echter, om ook thuis en buiten

school verandering te bewerkstelligen, is ook specialistische hulpverlening noodzakelijk.

“Wij vinden het essentieel dat alle jongeren naast het traject bij de Link ook worden ondersteund middels een vorm van hulpverlening”, vertelt Brouwer-Borghuis. “Er zijn jongeren die al door een GGZ-instelling worden behandeld als ze bij de Link worden aangemeld, maar is dat niet het geval of komen jongeren niet bij ons aan, dan wordt vaak Singer ingeschakeld. Hij begeleidt ongeveer een derde van de Linkjongeren en hun ouders, is wekelijks aanwezig in het gebouw en werkt outreachend en systemisch.”

Alle jongeren beginnen met één uur school per dag, soms zelfs in een aparte ruimte. Langzaamaan wordt het aantal uren opgevoerd. Ook de terugkeer naar de reguliere school verloopt in kleine stapjes. “We streven naar rust, regelmaat en zo weinig mogelijk sociale spanning en dynamiek”, vertelt Bonthuis. “Daarom werken we met kleine klassen van maximaal tien leerlingen, met vaste lokalen, vaste docenten en geen leswisselingen. Ook het feit dat de jongeren hier alleen tussen lotgenoten zitten helpt; dat maakt het wat minder spannend.”

BESCHIKKING

Bij sommige jongeren start Singer met de hulpverlening voordat de jongere op de Link is begonnen. “Ze vinden school per definitie erg

spannend, dus ook deze school”, zegt hij. “Mijn eerste zorg is dan ook dat ze hier na aanmelding werkelijk naartoe gaan, dat ze gaan ervaren dat het minder eng is dan hun eigen school, dat ze vertrouwen krijgen en weer succeservaringen gaan opdoen. Ook dat moet vaak in hele kleine stapjes. Ik fiets bijvoorbeeld eerst met de jongere langs het gebouw als er niemand is.”

Andere jongeren lukt het prima om zonder begeleiding van Singer op de Link te starten, maar in het algemeen is het wenselijk dat de Link en de hulpverlening vanaf de start samen optrekken, ook om het verblijf op de Link zo kort mogelijk te laten zijn. Het streven is zes tot negen maanden. Helaas duurt het als gevolg van procedurele factoren regelmatig lang voordat Singer met de jongere kan starten. “Ik heb een beschikking nodig van een gemeente of een verwijfsbrief van een (huis)arts en dat kan lang duren, soms wel twee maanden. Dat is frustrerend en stagnerend, omdat het natuurlijk belangrijk is om zo snel mogelijk met de jongere aan de slag te gaan.”

Vanuit de onderwijskant kunnen jongeren wél snel starten op de Link. De school meldt de jongere aan en omdat het een voorziening van het samenwerkingsverband is, hoeven jongeren geen bureaucratische route te doorlopen. “De jongeren blijven ingeschreven staan op hun eigen school en de school betaalt ons een vast bedrag per week”, vertelt Brouwer-Borghuis.

UITWISSELEN

Vanaf het moment dat de jongere bij de Link begint, werken Singer en Bonthuis intensief samen. “We stemmen voortdurend met elkaar af, bijvoorbeeld over de te nemen stappen”, vertelt Bonthuis. “Omdat deze jongeren in het algemeen niet gemakkelijk delen hoe het met ze gaat, is het heel belangrijk dat we informatie uitwisselen. Ik werk met de jongeren aan school gerelateerde doelen rondom het verminderen van de angst- en spanningsklachten en lever input aan Joost zodat hij hierop kan insteken in zijn gesprekken.”

En net zo krijgt Singer relevante informatie van Bonthuis. “Als Chantal mij maandag een berichtje stuurt dat een jongere niet op school is, dan sta ik dinsdag bij hem thuis voor de deur. Maar ook is onze samenwerking belangrijk omdat het ertoe leidt dat we dezelfde taal spreken en de jongeren op dezelfde manier benaderen. We werken volgens de principes van de cognitieve gedragstherapie en dat is het meest effectief als zowel school als hulpverlening de jongeren op die manier benaderen.” “En dat is zeker niet vanzelfsprekend”, zegt Bonthuis, “want als het gaat om de behandeling van deze doelgroep kunnen professionals enorm van visie verschillen.”

Zowel at.Zorg als de Link vragen bij de start van het traject aan ouders en jongeren of ze ermee akkoord gaan dat er informatie wordt uitgewisseld. “Dat levert vrijwel nooit problemen

op”, vertelt Brouwer-Borghuis, “omdat ouders ook zelf ervaren dat samen optrekken en ervaringen delen heel belangrijk is. Ze zijn bijvoorbeeld aanwezig bij het multidisciplinair overleg dat elke zes weken plaatsvindt op de Link en nemen deel aan ouderbijeenkomsten waar ze ook veel met elkaar delen. Een aantal van die ouderbijeenkomsten verzorg ik samen met Joost.”

ELKAARS KADERS KENNEN

Een ander belangrijk aspect in de samenwerking met Singer is volgens Bonthuis dat ze elkaars kaders kennen en begrijpen. “Hulpverlening en onderwijs zijn echt twee verschillende werelden. Het is ontzettend prettig dat Joost het concept school goed kent en dat ik begrijp waar hij mee bezig is. Daarmee voorkom je ook dat je op elkaars stoel gaat zitten, want dat zie je vaak gebeuren als hulpverleners en docenten met elkaar samenwerken. Dat is natuurlijk heel belemmerend voor de samenwerking.”

TIPS

- Ontwikkel specifieke expertise voor schoolweigeraars; deze groep vereist een specifieke aanpak en intensieve samenwerking tussen onderwijs en hulpverlening.
- Werk in kleine stapjes en stem die als onderwijsbegeleider en hulpverlener heel goed op elkaar af.
- Organiseer ouderbijeenkomsten voor uitwisseling en psycho-educatie.
- Zorg ervoor dat de hulpverlener vaak – wekelijks – fysiek aanwezig is in de school.

MEER INFORMATIE

Marije Brouwer-Borghuis

m.brouwer@swv2301.nl

Chantal Bonthuis

c.bonthuis@swv2301.nl

Joost Singer

j.singer@at-groep.nl

LIANNE HAGEN

CHRISTIAAN MEEMS

7.

“JE MOET JE EIGEN REFERENTIEKADER EN JE CULTUUR DURVEN LOSLATEN”

Dat het kansen biedt als school en zorginstelling onder één dak zijn gehuisvest, wordt zichtbaar in de ‘onderwijszorggroep’ van kindcentrum Borgele in Deventer. De onderwijszorggroep is een samenwerkingsproject van so-school De Linde (De Onderwijsspecialisten) en orthopedagogisch dagcentrum ’t Lantaarntje (De Parabool), die allebei deel uitmaken van het kindcentrum. De initiatiefnemers en drijvende krachten van de onderwijszorggroep, Christiaan Meems en Lianne Hagen, vertellen over deze bijzondere samenwerking.

Het Lantaarntje biedt zorg aan kinderen met een (ernstige) verstandelijke of meervoudige beperking. Een gevarieerde doelgroep met zeer verschillende (leer)mogelijkheden en behoeften. Het idee dat een deel van deze kinderen er baat bij heeft om deel te nemen aan onderwijs, werd ongeveer een jaar geleden neergelegd bij Meems, leerkracht van de instroomkleuters op De Linde (cluster 3), en Hagen, persoonlijk begeleider bij ’t Lantaarntje. Zij kregen de opdracht om hiervoor samen een plan te maken. Het bleek een vruchtbare kruisbestuiving te zijn: in mei 2018 ging de ‘onderwijszorggroep’ van start.

KIND LEIDEND

De onderwijszorggroep startte met drie kinderen; inmiddels zitten er vijf kinderen in de groep. Naast Meems en Hagen, bestaat het team uit

een onderwijsassistent en een begeleider van ’t Lantaarntje. De onderwijszorggroep is bedoeld voor kinderen tussen 4 en 8 jaar met een (ernstige) verstandelijke of meervoudige beperking die, vooral op sociaal-emotioneel gebied, veel kunnen leren van de interactie met andere kinderen.

Bij ’t Lantaarntje hebben ze daarvoor slechts beperkte mogelijkheden. “Daar zijn het met name de begeleiders die door middel van activiteiten en behandeling de ontwikkeling van de kinderen optimaal stimuleren”, vertelt Hagen. “De kinderen zijn meer op de begeleiding gericht dan op elkaar. De kinderen die in de onderwijszorggroep worden geplaatst zitten ongeveer 50 procent van de tijd in de klas van Christiaan, waar ze veel mogelijkheden hebben voor interactie met leeftijdgenootjes. De rest van de tijd werk ik individueel met ze in een prikkelarme zorgruimte.”

Het mooie is dat die twee ruimtes – de klas en de zorgruimte – in dezelfde gang recht tegenover elkaar liggen. Omdat de behoeften van deze kinderen heel verschillend zijn, ziet de dag er voor elk kind anders uit en is er geen vast programma. “Elk kind heeft een eigen individueel, variabel programma”, zegt Hagen. “De behoeften van het kind zijn leidend, ook als het aanvankelijk onmogelijk lijkt om daaraan tegemoet te komen. Dan onderzoeken we hoe dat komt en gaan we vervolgens kijken hoe het wél kan. Dat is een belangrijk uitgangspunt van de onderwijszorggroep: niet uitgaan van grenzen, maar van mogelijkheden.”

VERRAST

Alle kinderen van de onderwijzorggroep beginnen elke ochtend in de klas, samen met de leerlingen van Meems. “Ze doen gewoon mee met de activiteiten die ik aan het begin van de dag altijd doe”, vertelt hij. “En al snel zagen we dat dat heel leerzaam is voor deze kinderen. Ze beginnen met imiteren en van daaruit gaan ze leren. We werken met de onderwijzorggroepkinderen en mijn leerlingen in feite aan dezelfde doelen, alleen zijn mijn leerlingen er een aantal stappen verder mee. Het gaat om hele kleine doelen, zoals de ander aankijken, alert zijn of ‘dank je wel’ zeggen, maar het is mooi om te zien dat deze kinderen zich daarin zo snel ontwikkelen. We zien dat de kinderen alerter worden, meer oog hebben voor andere kinderen, dat dwangmatig gedrag vermindert en dat hun lichamelijk welbevinden vooruit gaat, bijvoorbeeld dat ze minder epilepsieaanvallen hebben. Deze kinderen hebben ons het afgelopen jaar enorm verrast.”

En dat geldt niet alleen voor Meems en Hagen. Ook de ouders vertellen dat het hun kinderen goed doet, dat ze hen zien groeien, en spreken expliciet hun vertrouwen uit in de aanpak. En klonken er aanvankelijk onder collega’s nog wel kritische geluiden, ook zij raken er steeds meer van overtuigd dat de onderwijzorggroep werkt. Hagen: “Toen we op een studiedag van het kindcentrum een workshop verzorgden en filmpjes lieten

zien, waren collega’s echt verbaasd over wat ze zagen en hoorden. Ze hadden niet verwacht dat deze kinderen dit aankunnen.”

Veel enthousiasme dus, maar om de onderwijzorggroep structureel voort te zetten, zullen de resultaten ook op een ‘hardere’ manier moeten worden aangetoond. “Toen we daarover aan het brainstormen waren, realiseerden we ons dat er ook mooie neveneffecten zijn”, vertelt Hagen. “Zo zien we dat ouders anders naar deze doelgroep gaan kijken nu deze kinderen in een gewone klas meedoen. En ook de leerlingen van Christiaan leren ervan; sommige kinderen vinden het bijvoorbeeld fantastisch om de onderwijzorgkinderen te helpen. Het heeft eigenlijk voor alle kinderen meerwaarde.”

GELIJKWAARDIG

Een belangrijke succesfactor is volgens Meems de gelijkwaardigheid in de samenwerking. “Dat we vanuit verschillende invalshoeken naar het kind kijken, heeft een enorme meerwaarde, temeer omdat we dat doen op basis van gelijkwaardigheid. We voeren af en toe heus wel eens pittige discussies, maar altijd met respect voor elkaars expertise. We leren dagelijks van elkaar.”

“En wat daarbij heel essentieel is”, voegt Hagen toe, “we durven allebei ons eigen referentiekader en onze cultuur los te

laten. Dat klinkt gemakkelijker dan het is, want onderwijs en zorg zijn twee werelden met twee heel verschillende culturen.”

Dat gegeven komen Meems en Hagen gedurende het traject regelmatig tegen op een ander niveau. Want ook als het gaat om regelgeving, financiering en verantwoording heeft de onderwijzorggroep met twee verschillende werelden te maken. “Dat levert in het proces de nodige hobbels op”, vertelt Meems. “Maar mede dankzij onze directeur, die een groot voorvechter is van de onderwijzorggroep, wordt er altijd wel weer een oplossing gevonden of een constructie bedacht die de hobbel omzeilt. Het is heel belangrijk dat we op directioniveau steun en draagvlak hebben.”

BOVENBOUW

Mede dankzij die steun zijn Meems en Hagen ermee bezig om ook in de bovenbouw een onderwijzorggroep te starten. Ook zijn er binnen het kindcentrum plannen om iets op te zetten voor kinderen die geen baat hebben bij de onderwijzorggroep, omdat ze veel in hun eigen belevingswereld zitten en zodoende niet of nauwelijks leren van de interactie met andere kinderen. “Wat ons betreft wordt dat het volgende project binnen het kindcentrum”, zegt Meems. “Bij die kinderen moet de zorg voorop staan en moeten we het onderwijs naar de zorgkant brengen. Het is

echt een andere doelgroep dan de kinderen van de onderwijzorggroep, maar ook die kinderen hebben recht op onderwijs.”

TIPS

- Volg de behoeften van het kind, laat het initiatief bij het kind en faciliteer dat.
- Durf je eigen referentiekader en je eigen cultuur los te laten en werk op een gelijkwaardige manier samen.
- Ga gewoon beginnen en neem één hobbel per keer.

MEER INFORMATIE

Christiaan Meems

c.meems@linde-deventer.nl

Lianne Hagen

l.hagen@deparabool.nl

ELINE WEERTS

RUUD VONCKEN

8.

EEN INTEGRAAL ONDERWIJS- EN ZORGAANBOD IN EEN GESLOTEN SETTING

In Cadier en Keer krijgen jongeren onderwijs en behandeling bij IZEO (Integraal Zorg En Onderwijs), een bijzonder samenwerkingsmodel van jeugdzorginstelling Icarus (Stichting Jeugdzorg St. Joseph) en vso St. Jozef (Stichting Alterius). Het gaat om jongeren die in een gesloten setting zijn geplaatst vanwege een justitiële maatregel of zeer ernstige gedragsproblematiek. Eline Weerts, zorgcoördinator bij Alterius, en Ruud Voncken, manager behandeling bij Icarus, zijn de coördinatoren van IZEO.

Het gebouw van IZEO staat op het terrein van SJSJ, waar de jongeren in behandelgroepen wonen. Was het voorheen zo dat de behandeling van de jongeren zich afspeelde in de behandelgroep en het onderwijs in de school, sinds de start van IZEO begin 2018 gebeurt alles op school. Niet alleen de jongeren en docenten, maar ook hun groepsleiders komen iedere ochtend naar het schoolgebouw. En ook de gedragswetenschappers van Icarus en van Alterius hebben hier hun werkplek. Onderwijs, therapie, gesprekken met voogden en ouders; alles wordt ingepast in een integraal onderwijs- en zorgaanbod.

NORMALISEREN

“Dat onderwijs en zorg het echt samen doen is het meest kenmerkend voor de aanpak van IZEO”, zegt Voncken. “Natuurlijk werd er voorheen ook

wel samengewerkt, maar toen waren zorg en onderwijs nog veel meer twee aparte werelden. Als er zich op school een probleem voordeed, werd de jongere vaak naar de behandelgroep gestuurd en was het vervolgens het probleem van de groepsleiding. Dat is verleden tijd. Nu lossen we samen problemen op.”

De medewerkers – docenten, groepsleiding en gedragswetenschappers – starten iedere ochtend onder leiding van de dienstdoende dagcoördinator om 8.15 uur met een korte briefing. Een cruciale start van de dag, waar bijzonderheden en aandachtspunten van zowel onderwijs als zorg worden besproken. Om half 9 komen de jongeren naar het IZEO-gebouw, waar ze in groepen van vier tot zes leerlingen een lesprogramma op maat volgen. Tussendoor zijn de therapieën en begeleidingsgesprekken ingepland.

Jongeren die in Icarus worden geplaatst, starten in de instroomklas, waar wordt onderzocht welk onderwijstraject het beste aansluit bij de leerling. Binnen zes weken wordt een Ontwikkelingsperspectief opgesteld en stroomt de leerling door naar de best passende klas (stamgroep). De stamgroepen zijn ingedeeld op basis van de drie uitstroomprofielen: dagbesteding, arbeid of vervolgonderwijs.

“Voorheen zaten jongeren van alle niveaus door elkaar in dezelfde klas”, vertelt Weerts, “maar de huidige aanpak werkt veel beter. Jongeren vinden het prettig om in de groep te zitten met jongeren die ongeveer hetzelfde niveau hebben.

Een hiermee gepaard gaande verandering is dat de jongeren nu samen met jongeren uit andere behandelgroepen in de klas zitten. Op grond van beheersmatige motieven werden die groepen voorheen strikt gescheiden gehouden. Ook in de pauze ontmoeten ze nu jongeren uit andere behandelgroepen; hun leefwereld is dus groter dan voorheen. Dat was best spannend en dat hebben we langzaam opgebouwd, maar we zien dat de jongeren dat in het algemeen prima aankunnen. Ons streven is om het schoolleven zoveel mogelijk te normaliseren en dat werkt heel goed. Het is nu veel meer een gewone school.”

NABIJHEID

En zo oogt het ook als je door de gangen van het gebouw loopt, al zijn er wel wat tekenen die verraden dat het hier om een bijzondere doelgroep gaat. Zo gaan veel deuren consequent op slot, en zijn er een woonkamer en een comfortroom, waar jongeren zich met een begeleider kunnen terugtrekken als het even niet goed gaat. “In die situaties is het ontzettend effectief dat ook de groepsleiding en de gedragswetenschappers in huis zijn”, zegt Voncken. “Ze worden direct ingezet als dat nodig is. In principe lossen we alles binnen dit gebouw op en het doel is dat de jongere zo snel mogelijk weer terug gaat in de onderwijssituatie.”

In steeds mindere mate worden incidenten beheersmatig aangepakt. Dat heeft te maken met het feit dat de methodiek ‘Nieuwe autoriteit

geweldloos verzet’ een belangrijk onderdeel is van de werkwijze van IZEO. Nabijheid en een positieve aanwezigheid van begeleiders spelen hierin een belangrijke rol. “De fysieke nabijheid van groepsleiding en gedragswetenschappers werkt ook preventief”, ziet Weerts. “Jongeren weten dat ze worden gezien en begeleiders vragen elkaar nu eerder om even mee te kijken. Iedereen kent iedereen; dat is heel krachtig.”

Wel moesten medewerkers daaraan wennen. Groepsleiders die voorheen uitsluitend werkten met de eigen jongeren en de eigen collega’s van de behandelgroep, hebben nu te maken met alle jongeren en met veel meer collega’s. “Dat maakt ook kwetsbaar”, zegt Weerts, “omdat mensen uit hun comfortzone worden gehaald en nu ook meer door anderen worden gezien.”

Voncken vertelt dat er voorafgaand aan de start van IZEO veel is geïnvesteerd in het draagvlak. “We waren ons ervan bewust dat mensen die werken in het onderwijs en in de jeugdhulp het vaak moeilijk vinden om hun werkwijze te veranderen. Daarom hebben we medewerkers zoveel mogelijk betrokken bij de ontwikkeling van IZEO. Dat is heel belangrijk geweest.”

AUTONOME PROFESSIONAL

IZEO draait nu een jaar en de eerste bevindingen zijn positief. De nauwe samenwerking tussen docenten, groepsleiding en behandelaars lijkt

de jongeren goed te doen, en medewerkers krijgen de nieuwe werkwijze steeds beter in de vingers. Voncken: “Dat heeft ook te maken met het feit dat we uitgaan van het idee van de autonome professional. Vanuit die gedachte hebben we veel minder protocollen en regels dan voorheen. Er is een speelveld en er zijn spelregels, maar de professionals zijn verantwoordelijk en moeten het doen.”

De samenwerking levert ook praktische voordelen op, bijvoorbeeld als het gaat om bureaucratische en administratieve zaken. Onderwijs en zorg hebben hun eigen dossier en een eigen verantwoordingssystematiek, maar er worden steeds meer manieren gevonden om zo efficiënt mogelijk te werken en te voorkomen dat zaken dubbel worden gedaan. Soms is dat lastig. “We moesten bijvoorbeeld zoeken naar een goede manier om met de nieuwe regelgeving rond privacy om te gaan”, vertelt Voncken. “Als je de letter van de wet volgt, is het uitwisselen van informatie en gegevens tussen zorg en onderwijs problematisch, terwijl dat juist de kern van onze aanpak is. We hebben dat opgelost door de jongeren daar vooraf én om de zes weken toestemming voor te vragen. We leggen de jongeren natuurlijk goed uit dat school en behandelgroep dingen met elkaar moeten delen om hen goed te kunnen begeleiden. En dat begrijpen ze heel goed.”

TIPS

- Betrek mensen – hulpverleners en docenten – bij de ontwikkeling van het plan.
- Ga het op een gegeven moment gewoon doen. Realiseer je dat je gaandeweg zaken kunt aanpassen.
- Ga uit van de autonome professional: stuur op verantwoordelijkheid.

MEER INFORMATIE

Ruud Voncken

ruud.voncken@sjsj.nl

Eline Weerts

eline.weerts@stichtingalterius.nl

NABESCHOUWING

NABESCHOUWING

Deze bundel biedt een inspirerend inzicht in innovatieve aanpakken in de verbinding van onderwijs en jeugdhulp. In deze nabeschuwing staan we stil bij de werkzame factoren in de beschreven voorbeelden en geven we antwoord op de vraag wat dat betekent voor de doorontwikkeling van deze werkwijzen, niet alleen in de betreffende regio's, maar juist ook in regio's van lezers uit onderwijs, jeugdhulp en gemeenten die enthousiast zijn geworden door de beschreven praktijkvoorbeelden.

Door: Chaja Deen en Vincent Fafieanie van het NJi

Verbinding van onderwijs en jeugdhulp kan op vele verschillende manieren vorm krijgen. Wanneer partijen er met elkaar over nadenken wat de jeugd in hun gemeente of regio kenmerkt en wat hun gezamenlijke ambities zijn, kan dat leiden tot gemeenschappelijke waarden en een gemeenschappelijke taal om preventief als professionele partners met ouders en kinderen samen op te trekken. Ook kunnen er dan gerichte interventies en programma's worden ingericht voor specifieke doelgroepen.

De voorbeelden in deze publicatie illustreren de diversiteit en de breedte van (boven) regionale samenwerking. De aanpakken variëren van 'licht en preventief' tot 'zwaar en intensief'. Hierdoor wordt goed in beeld gebracht dat samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp op alle niveaus wordt ontwikkeld. De voorbeelden laten zien dat er de afgelopen jaren veel in beweging is gebracht vanuit de bedoeling van de wetgeving. Zo wordt vorm en inhoud gegeven aan belangrijke inhoudelijke principes, die het kind en zijn behoeften en ontwikkelingsmogelijkheden centraal stellen.

GEMEENSCHAPPELIJK

Welke gemeenschappelijke kenmerken zien we terug in de beschreven voorbeelden?

- Alle beschreven praktijken werken vanuit een gedeelde visie en gemeenschappelijke waarden. Er wordt blijvend geïnvesteerd in vertrouwen en gelijkwaardigheid van alle betrokkenen en iedereen voelt zich mede-eigenaar van de gemeenschappelijke doelen.
- De professionele expertise en autonomie worden als kracht ervaren.
- Opvallend bij de doelformulering is dat elk voorbeeld op zijn eigen wijze ondersteunt dat onderwijs (en ontwikkeling in bijvoorbeeld Deventer) mogelijk wordt gemaakt. Normaliseren en perspectief bieden zijn daarbij belangrijke leidende principes.
- Het organiseren van uitwisseling, met ouders en jongeren, is basis voor de planvorming. Er is gedeeld eigenaarschap en belegde regie.
- Onvoorwaardelijk aansluiten bij kinderen/ jongeren en samenwerken met ouders zijn gemeenschappelijke kernwaarden. Zo ook het systemisch en domeinoverstijgend kijken.
- In alle voorbeelden zien we dat er vanuit inhoudelijke ambitie vernieuwing in gang wordt gezet: niet wachten tot alle randvoorwaarden zijn geregeld, maar 'doen' en lopende het proces de randvoorwaarden verbeteren. Kortom: samen leren doen wat werkt.

We gaan hieronder nader in op de specifieke kracht van de voorbeelden.

KERNWAARDEN EN SAMENWERKING VOOR ALLE KINDEREN

Ontschotten op z'n Schots, Girfec, geeft inspiratie en energie aan professionals in onderwijs en jeugdhulp, en aan diegenen die het (preventief) jeugdbeleid vormgeven. Belangrijke inhoudelijke elementen van de aanpak:

- Waardengedreven en gebaseerd op de Rechten van het Kind.
- Werken vanuit essentiële ontwikkelopgaven voor kinderen. Girfec is gebaseerd op het werkelijk willen begrijpen van het kind en het versterken van het 'welbevinden' van het kind in brede zin. Hoe gekoesterd, actief, gerespecteerd, verantwoordelijk, veilig, gezond, erbij behorend en gesteund bij z'n ontplooiing voelt het kind zich? Wat is er nodig om dat te versterken? Hoe worden kinderen/jongeren zelf optimaal betrokken bij besluitvorming en ondersteuning? Professionals ervaren dit sterke accent op een positieve relatie met het kind als: eindelijk weer mogen doen waarvoor ze hun vak kozen: daadwerkelijk kinderen ondersteunen.
- De brede blik op de waarde 'welbevinden' (volgens de acht aspecten van het Wellbeing Wheel of de Kansencirkel) kan voor gemeenten ook een kapstok zijn om het jeugdbeleid op te enten en/of te evalueren. Daarmee kan een basis worden gelegd voor outcome-verantwoording.
- Het programma is er op gericht vroegtijdig tegemoet te komen aan ondersteuningsbehoeften van kinderen; zo jong mogelijk of zo snel mogelijk. De start ligt in een pro-actieve aanpak, die al voor de geboorte start in de thuissituatie van het gezin. Belemmerende factoren bij kinderen of gezinnen snel samen aanpakken is voor alle professionals een vanzelfsprekendheid, ook als het niet direct op hun eigen vakgebied ligt.
- Zo'n brede benadering van 'welbevinden' vraagt om samenwerking van kind, ouders, basisvoorzieningen, mantelzorgers, hulpverleners, politie, enzovoort, over hun organisatorische grenzen heen. Het 'wellbeing wheel' is een belangrijk instrument om één taal en een gezamenlijke kijk op kinderen te ontwikkelen, waarmee de samenwerking vanzelfsprekender wordt. Kernvraag voor professionals is niet 'waar ben ik van?', maar 'aan welke ontwikkelopgave draag ik bij?' De simpelheid van deze taal inspireert niet alleen professionals in Tilburg, maar ook elders in het land. Verschillende gemeenten, uitvoeringsorganisaties en opleidingen in het werkveld haken aan.

De samenwerking in Amstelveen laat goed zien wat er voor nodig is om de aansluiting tussen onderwijs en jeugdhulp vorm te geven: het loket is van het gemeentehuis verplaatst naar de school. Inzet is om de kwaliteit van de jeugdhulp te verbeteren en de trajecten te versnellen en te verkorten. Zo hebben de jeugdhulpverleners mandaat gekregen, waardoor zij direct kunnen besluiten om te doen wat nodig is. Het vertrouwen dat wordt gesteld in de jeugdhulpprofessionals is een sterke basis voor de samenwerking met de professionals in de school. Er kan snel worden gehandeld en doordat de jeugdhulpverleners wekelijks op school zijn, wordt er gemakkelijk afgestemd. Signalen worden snel besproken en zo nodig krijgen leerkracht, kind of ouders advies. Scholen stellen dat zeer op prijs. Het is een effectief preventiebeleid dat we in steeds meer regio's zien.

Naast de genoemde krachtige inhoudelijke elementen valt ons in beide voorbeelden ook nog wat anders op: er wordt bewust nagedacht over het betrekken van alle professionals (zowel in de uitvoering als het beleid) bij de gewenste verandering en beweging. De erkenning voor

ieders eigen professionaliteit is de basis voor samenwerking met een gemeenschappelijke focus. Dat verandert niet alleen de structuur van samenwerken, maar juist ook de cultuur. Samenwerking met professionals uit andere domeinen wordt een vanzelfsprekend onderdeel van de eigen kerntaak. Als samenwerken vanzelfsprekend is wint preventie en kan schoolsucces als belangrijke beschermende factor met kracht worden bevorderd.

SAMENWERKING ROND GESELECTEERDE GROEPEN, MET PREVENTIEVE IMPACT

In Hengelo zijn schoolzorgondersteuners verbonden aan de scholen. Zij bieden hulp in school aan kinderen, ouders en leerkrachten en vormen zo nodig een drempelloze verbinding met de wijkteams. Als de schoolzorgondersteuner verwijst, kan een intake worden overgeslagen: een mooi voorbeeld dat laat zien dat op basis van professioneel vertrouwen bureaucratie voorkomen kan worden. Professioneel vertrouwen en (h)erkenning van de expertise, rol en taak van collega's in school en wijkteam, zijn leidend in alle contacten.

Voor ouders is de schoolzorgondersteuner iemand die bekend is van school; zij staat bijvoorbeeld 's ochtends vaak bij de deur, dat verkankelijkt het contact. Ouders kunnen zelf ook aankloppen met opvoedingsvragen, zonder dat er op school direct een aanleiding is om ondersteuning te zoeken. Zo worden problemen eerder besproken in de dagelijkse omgang, waardoor ze 'klein' kunnen blijven of zo nodig snel kunnen worden doorgespeeld naar de juiste hulp. Wat ook van groot belang is, is de verbondenheid van de schoolzorgondersteuner met het voorveld en de informele en laagdrempelige ondersteuningsmogelijkheden

in de buurt. Dat betekent dat er niet alleen wordt 'opgeschaald', maar ook wordt 'afgeschaald'.

De gezinsklas is een mooi voorbeeld van een gerichte, programmatische aanpak in school, samen met ouders, leerling en leerkrachten. Wanneer de leerling in de klas gedrag laat zien dat het leren en de ontwikkeling belemmert, werken leerling, ouders, school en hulpverlener een overzichtelijke periode intensief samen om met elkaar geformuleerde doelen te realiseren, waarbij voor iedereen helder is wie daarin welke verantwoordelijkheid heeft. Ervoor zorgen dat het in de klas beter gaat, is het doel dat iedereen verbindt.

Naast het werken aan schoolsucces, is een grote kracht van de gezinsklas dat ouders worden ondersteund in hun opvoedende rol, en met elkaar en met de aanwezige hulpverlener expertise, kennis en ervaringen uitwisselen. Het gaat daarbij over hoe je naar het gedrag van kinderen kunt kijken, maar bijvoorbeeld ook over de vraag hoe je als ouder kunt zorgen dat je kind op tijd naar bed gaat en niet te lang achter een computer blijft hangen.

In beide voorbeelden wordt er gehandeld vanuit gesignaleerde vraagstukken, maar worden niet alleen de vraagstukken aangepakt, maar wordt ook de context versterkt waarin kinderen opgroeien en ontwikkelen. Daarmee is de preventieve kracht van deze aanpakken onmiskenbaar sterk.

INTENSIEVE SAMENWERKING OM SCHOOLUITVAL TEGEN TE GAAN EN/OF ONTWIKKELING MOGELIJK TE MAKEN

'De thuiszitter aan het stuur' is de kop van de beschrijving van het HIT-team van Heliomare. Het

geeft in één zin weer waar het zo vaak om gaat: onvoorwaardelijk luisteren naar wat kinderen en jongeren aangeven dat zij nodig hebben om een stap te kunnen zetten en daarbij aansluiten. Zo versterk je de autonomie van het kind/de jongere. Als we naar verhalen van thuiszitters luisteren, is het vaak ergens misgegaan doordat er geen aansluiting was en er te snel over hun gevoel, welbevinden en/of ideeën werd heen gestapt. Meestal vanuit de beste bedoelingen. De kunst van het aansluiten is niet eenvoudig en dat geldt ook voor de vervolgstappen. Het is zoeken met gevoel en creativiteit, met kennis en ervaring en met ruimte en tijd. En met het vertrouwen dat elk kind wil meedoen.

De Link is een onderwijsprogramma op maat voor schoolweigeraars, waarbij expertise uit de jeugd-ggz wordt ingezet en waarbij ook de ouders nadrukkelijk worden betrokken. De aangepaste onderwijssetting maakt dat de jongeren stapsgewijs vertrouwen kunnen opbouwen in school. Door de outreachende wijze van werken van de jeugd-ggz wordt steun geboden daar waar dat nodig is: thuis, op school en/of in de vrije tijd. Dat past naadloos bij de systemische wijze van kijken en werken die De Link heeft ontwikkeld, met cognitieve gedragstherapie als basismethode. Er is een samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp met een gedeelde visie en een werkwijze waarvan het laten opdoen van succeservaringen door jongeren een belangrijke basis is. Er is sprake van een zorgvuldig opgebouwde, multidisciplinaire praktijk, die niet vanzelf is ontstaan, maar het resultaat is van intensief samenwerken, reflecteren en leren. Ingrediënten die tijd en aandacht vragen van professionals.

Een belangrijk aspect bij beide programma's is de uitwisseling van gegevens tussen de betrokken professionals. Het is belangrijk dat de professionals kennis hebben van ontwikkelingen

en ervaringen van de jongere (en zijn ouders) die in het onderwijs of in de ondersteuning van belang/belemmerend kunnen zijn. Het levert in deze en andere praktijkvoorbeelden vrijwel geen problemen op om van jongeren en ouders toestemming te krijgen voor de uitwisseling van informatie. Belangrijk daarbij is dat professionals van meet af aan open zijn over de redenen waarvoor dat nodig is en dat er sprake is van zorgvuldige terugkoppeling.

Steeds vaker zien we dergelijke op-maat-programma's voor thuiszitters met de schoolloopbaan als focus en als normaliserend aspect. We moeten echter ook constateren dat er nog te vaak bureaucratische regels te overwinnen zijn om deze praktijken te kunnen ontwikkelen en continueren.

Borgele in Deventer is een bijzonder initiatief waar een reguliere wijksschool, een kinderdagverblijf, een orthopedisch kinderdagcentrum en een school voor zeer moeilijk lerende kinderen onder één dak gehuisvest zijn. 'Meedoen' en 'uitgaan van mogelijkheden' zijn belangrijke aspecten in de visie. In deze context is het initiatief van de 'onderwijszorggroep' ontstaan. De expertise van onderwijs en zorg komt samen rondom een groep kinderen die elk een op maat gemaakt programma krijgen aangeboden. De deelname aan onderwijs zorgt ervoor dat de kinderen zich sterker ontwikkelen dan verwacht, onder andere doordat zij zich optrekken aan andere kinderen.

De onderwijs- en zorgprofessionals leren elke dag van elkaar. Zij doen dat vanuit gelijkwaardigheid en respect voor en nieuwsgierigheid naar elkaars expertise. Daarbij durven zij referentiekaders los te laten. Zo maken zij duidelijk wat samen werken aan de ontwikkeling van kinderen vraagt: de wil om met en van elkaar te leren.

Programma's zoals de 'onderwijzorggroep' krijgen meer aandacht omdat het steeds zichtbaarder wordt dat kinderen zich beter ontwikkelen als onderwijs en zorg samen optrekken. Zo draagt onderwijs bij aan de ontwikkeling van de autonomie van het kind, ook al is deze beperkt. Het kunnen aangeven wat je wilt, met je ogen, een gebaar, apparatuur of met je stem, maakt dat je baas bent over je eigen welbevinden. Dergelijke programma's dragen eraan bij dat ontheffingen van de leerplicht niet meer nodig zijn.

Hoewel onderwijs en zorg binnen de gesloten setting van IZEO al langer samenwerkten, is er de afgelopen periode veel veranderd door het onderwijs centraal te stellen. Niet de behandeling, maar het onderwijs staat voorop. Door de basis van het onderwijs als uitgangspunt te nemen, is er sprake van een normaliserende omgeving, is de leefwereld van de jongeren vergroot en is de school veel meer een 'gewone' school geworden.

In de schoolsetting voeren therapeuten of groepsbegeleiders gesprekken met de jongeren op de momenten dat dit nodig is. Zo leren jongeren omgaan met gevoelens en gedrag op het moment dat het ertoe doet. Dit vermindert de spanning en voorkomt dat er beheersmatig moet worden opgetreden. De gemeenschappelijke methode 'nieuwe autoriteit geweldloos verzet' ondersteunt dat. Een belangrijke keuze waardoor onderwijs- en zorgprofessionals taal, begrippen en methoden gebruiken vanuit één kader. Tegelijkertijd is er meer ruimte ontstaan voor de professionals om vanuit eigen autonomie te werken. IZEO laat zo goed zien dat aandacht voor gemeenschappelijkheid in taal, begrippen en methoden een belangrijke voorwaarde is voor een succesvolle samenwerking van onderwijs, jeugdhulp en zorg, en bijdraagt aan een normaliserend leer- en leefklimaat in een gesloten setting.

INSPIRATIE VOOR UW EIGEN (BELEIDS)PRAKTIJK

In alle beschreven voorbeelden zien we een zich doorontwikkellende praktijk die in een specifieke context is ontwikkeld. Die praktijken zijn niet zomaar overdraagbaar naar andere uitvoerings- en beleidspraktijken. Wel kunt u werkzame elementen uit deze voorbeeldpraktijken benutten om in uw eigen werkomgeving, met uw partners, volgende stappen te zetten in de samenwerking en afstemming.

Wat kunt u meenemen uit de voorbeelden in deze publicatie?

- Het bevorderen van de ontwikkelingskansen van kinderen en jongeren blijkt een verbindende kernwaarde te zijn in een effectieve samenwerking.
- Laat u dus leiden door gemeenschappelijke ambities voor de kinderen/jongeren die u aan het hart gaan, zoek partners en ga ontwikkelen. Niemand kan het alleen; jongeren, ouders, school en jeugdhulp versterken elkaar vanuit de eigen expertise.
- Houd daarbij aandacht voor de beleidsmatige en bestuurlijke randvoorwaarden, en haak de sleutelspelers aan.
- Investeer in het samenwerkingsproces, erken elkaars expertise bij de ontwikkeling van werkwijzen en methodieken en organiseer een leeromgeving voor de samenwerkende professionals.

Wat mag niet vergeten worden als u in uw regio aan de slag gaat?

- Vraag u bij verbetervoorstellen steeds af:
 - Wat merkt het kind/ de jongere hiervan?
 - Hoe werken medewerkers hier concreet aan?
 - Welke ondersteuning vraagt dit van de organisatie?
- Zorg dat uw initiatief is ingebed in de bredere

context van uitvoering, beleid en bestuur van onderwijs, jeugdhulp en gemeenten.

- Investeer in een gemeenschappelijke visie en taal, en zo mogelijk in gemeenschappelijke methoden.
- Denk met elkaar na over implementatie en verduurzaming van uw initiatief, en betrek vroegtijdig relevante partners.
- Wees helder over rollen, taken en verantwoordelijkheden.
- Omzeil bureaucratie en regel mandaat voor onderwijsondersteuning en jeugdhulp.
- Organiseer dat de outcome van de samenwerking vanuit meervoudig perspectief (ouders, jongeren, professionals, partners) wordt opgehaald en besproken ten behoeve van kwaliteitsontwikkeling en duurzame borging.

MEER INFORMATIE

Chaja Deen

c.deen@nji.nl

Vincent Fafieanie

v.fafieanie@nji.nl

COLOFON

Prelude en interviews: Tekstbureau Elise Schouten met medewerking van Jacques Poell

Nabeschouwing: Chaja Deen en Vincent Fafieanie van het NJi

Vormgeving: BUREAUBAS • Fotograaf: Ewouter.com • Drukwerk: Drukproef

Productie: Rosenmullers Communicatie & Organisatie

Maart 2019

Acht inspirerende voorbeelden van praktijken waarin onderwijs en jeugdhulp samen optrekken; dat vindt u in deze special van Verrassend Passend. De praktijkverhalen in deze publicatie maken niet alleen duidelijk dat samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp problemen van kinderen of gezinnen kan verminderen of oplossen, maar ook dat daarmee problemen worden voorkomen doordat er vroegtijdig hulp wordt ingezet.

www.steunpuntpassendonderwijs-povo.nl
www.nji.nl

